

Civil önkéntesek motivációi a reciprocitás kontextusában

Bevezetés

A reciprocitáson alapuló kapcsolatok lényege az adás-kapás folyamatán keresztül a társadalmi kapcsolatok fenntartása. (Lévi-Strauss 2000). A reciprok kapcsolatokban az ajándékok, szívességek elfogadása és viszonzása kötelező, aki nem így tesz, súlyos normasértést követ el, aki így tesz, elismerést, szimbolikus tőkét nyer. (Polányi 1997, Mauss 2000, Bourdieu 2009) Ajándék és viszontajándék, szívesség és viszontszívesség között időbeli eltolás van, melynek az a funkciója, hogy a viszonzás kényszerét elfedje, úgy tűnjön, mintha az ajándékozás és a szívesség önálló, előzménytől független aktus lenne. (Bourdieu 2002) A reciprocitáson alapuló viszonyok lehetnek szimmetrikusak vagy aszimmetrikusak, az aszimmetrikus viszonyok instabilabbak, a kapcsolat megszűntével is végződhetnek.

A generalizált reciprocitás esetében a viszonzás kötelezettsége nem ennyire erős, a viszonzás hiánya nem vezet a kapcsolat felbomlásához az aszimmetriatűrés nagyobb. A generalizált reciprocitás esetében a szívességek felajánlása a közösség felé történik és a közösség szintjén nyer viszonzást. A generalizált reciprocitás erősíti a szolidaritást a közösségeken belül. (Sahlins 2005, Stegbauer 2002, Blau 1964)

A József Attila lakótelep civil szervezetei körében két hullámban (2018., 2022.) - részben az Új Nemzeti Kiválóság Program támogatásával - végzett kvalitatív interjúkutatásom a generalizált reciprocitás kontextusában kutattam önkéntesek és szervezetük viszonyát illetve az önkéntesek kapcsolódásait egymáshoz. Jelen tanulmányomban az önkéntesség motivációit tárom fel. Az elméleti fejezetekben áttekintem a választott közösségeket (jelen esetben a civil szervezeteket) és a természetes közösségek eltéréseit, a közösségi cselekvések motivációit. Primer kutatásom során az önkéntesek motivációit is a reciprok kapcsolatok mentén vizsgáltam, motivációként azt értelmezem, amit az önkéntesek a szervezetüktől kapnak, különös tekintettel az affektív motivációkra. Ez a szemléletmód a korábbi kutatásokhoz képest színesebb, részletgazdagabb és némiképp eltérő eredményeket hozott.

Közösségtanulmányok: természetes és választott közösségek

Ferdinand Tönnies (2004) különbözteti meg a közösség (Gemeinschaft) és a társadalom (Gesellschaft) fogalmát. A közösség (Gemeinschaft) organikus létrejött együttélési forma, mintája a középkori európai élet színterei, a falu és a kisváros, ahol a hagyomány irányít. A földművelés, a munka a megszokáson, együttességen alapul, a gondolkodásra a lényegakarát (Wesenwille) jellemző. A lényegakarát számára maguk a dolguk fontosak és nem a hasznuk, cél és eszköz egységet alkot, a dolgok igazi lényegét keresi. A társadalom (Gesellschaft) mintája ezzel szemben a kibontakozó kapitalista társadalom és elsősorban a nagyváros, hordozói a bankárok és kereskedők, a hagyomány helyett konvención és szerződésen nyugszik. A gazdaság és az erkölcsi gondolkodás szétválk, a gazdaság középpontjában a haszonszerzés áll, minél kisebb befektetéssel minél nagyobb haszonra szert tenni. A társadalomra (Gesellschaft) a választóakarát (Kürwille) jellemző, ami racionális számításra és a hagyomány által már nem szigorúan kötött választáson alapul. A közösségben természet és ember harmonikus, esetleg idilli egységet alkot, a társadalomban az ember a természet és embertársa kizsákmányolására tör, többet akar kapni, mint amennyit ad.

A modern társadalmakban a közösségszerű működés már nem az egyetlen meghatározó működési mód, de nem is tűnik el. Tönnies munkája egyszerre mutatja be a történeti változást (az átlépést a modernitásba) illetve az előtte és utána állapotból két ideáltípust képez, melyek dichotómiájában a valós társadalmi jelenségek értelmezhetőek. A közösségi típusú működésmód, amihez a reciprocitáson

alapuló kapcsolatok egyértelműen köthetőek, megmarad a személyességen alapuló viszonyokban, a rokonságban, a szomszédságban és a választott közösségekben.

Hankiss Elemér (1983) az 1970-es évek végén négy tényező mentén definiálta a közösségeket: „közös érdek, közös cél, közös értékrend és a fenti három tényező meglétének tudata vagy más szóval a „mi” tudat.” (Hankiss 1983: 206) Léteznek közvetlen közösségek, ahol az emberek személyes kapcsolatban állnak egymással, baráti körök, szomszédsági közösségek, munkatársi csoportok. És vannak eszmei közösségek, ahol bár lehet személyes kapcsolat is, az együvé tartozás az összekötő erő. Hankiss a közösségek hiányát az adott korszakban magától értetődőként detektálja. A hagyományos falusi és városi közösségi és egyesületi élet erodálódásának kezdetét a II. világháború időszakára teszi, de igazi lendületet a folyamat szerinte a háború utáni időszakban, az államszocializmus kialakulásának idején kap: „A negyvenes-ötvenes évek fordulóján azt hittük, hogy minden megtervezhető, végrehajtható és ellenőrizhető központilag; nincs tehát szükség semmire, ami a terv szempontjából nem racionális, nincs szükség társadalmi részvételre, a társadalom önmozgására, az emberek spontán törekvéseire, társulásaira; mindez inkább zavarja a tervet, és veszélyezteti a kialakult rendet.” (Hankiss 1983: 213) A rezsim explicit erre irányuló hatalmi törekvésein kívül az erőltetett iparosítás és urbanizáció, az ezzel járó belső migráció, a tömegkommunikáció új formái is nagyban hozzájárultak a tradicionális közösségi élet felbomlásához. Az 1960-as évektől a még mindig tervgazdálkodó, redisztributív rendszer sok szempontból rugalmasabbá, decentralizáltabbá vált, megjelentek benne egyrészt piaci elemek, másrészt pedig a személyi függőségek gazdag vertikális rendszerei. A személyi függőségek rendszerében a résztvevők célja, hogy azzal legyenek jóban, akik a formális és párhuzamosan informális hierarchiában felettük állnak, az ő döntéseik határozzák meg az alattuk lévők életét, a horizontális kapcsolatok gyengék és másodlagosak ehhez képest. Községek ebben a rendszerben egyrészt a felső szinten, vezetői közösségekként, érdekcsoportként vagy vadásztársaságként jönnek létre, másrészt korporációs közösségként, ha a vezető (önszántából) egyenrangúként kezeli a hierarchiában alatta lévőket egy közös cél elérése érdekében. A személyi függőségek rendszerében vannak baráti körök, dalárdák vagy klubok, mint horizontális szerveződések, de „mindezeknek viszonylag csekély az emberi tartalma, mozgósító ereje, s még csekélyebb a társadalmi súlya, funkciója”. (Hankiss 1983: 225) A strukturális problémák mellett mindezt Hankiss olvasatában az apátia, a bizalomhiány, a közös érték tudat kialakítására való képtelenség és a magas költségek csapdája okozza.

A létezett szocializmus mind politikai-ideológiai, mind strukturális okokból extrém nehézzé tette aktív, autonóm, választott közösségek kialakulását, de ezek létrejötte más társadalmi körülmények között sem egyszerű. Mancur Olson, (1997) szerint nagyobb csoportokban egyéni racionális döntéseink akkor is megakadályozzák a csoportérdek érvényesülését, ha mindenki számára világos és egyértelmű, hogy a csoportérdek érvényesülése esetén ő maga is profitálna belőle. „(...) ha a csoport meglehetősen nagy, s ha az egyéneket kényszer vagy valamilyen más sajátos eszköz alkalmazásával nem készítetik közös érdekek realizálására, akkor a racionálisan önérdékből cselekvő individuumok nem törekszenek arra, hogy realizálják közös vagy csoportérdekeiket. Más szavakkal egy nagy csoport tagjai önként még akkor sem törekszenek közös vagy csoportérdekeik realizálására, ha mindannyian racionálisan, önös érdekeik alapján cselekszenek, s ha mindannyian jobban járnának, amennyiben közös érdekeik vagy célkitűzéseik együttes elérésére tennének kísérletet.” (Olson 1997: 8) Mancur Olson ezt egyrészt a nagyvállalatok, másrészt a szakszervezetek működésének vizsgálatából vonta le az 1960-as évek közepén, magyarázatot adva arra az általános tapasztalatunkra, hogy olyan csoportok, melyek érdeke külső szemmel tekintve jól láthatóan közös, létszámuk és helyzetük is megfelelő érdekeik érvényesítésére, mégsem kelnek fel egy emberként és harcolják ki azt, amire szükségük van. Olson gazdasági racionalitásban és közjószágok (olyan javak, melyek használatából a csoport többi tagja nem kizárható) a csoport számára történő megszerzésében gondolkodik és arra a következtetésre jut, hogy a kisebb csoportok hatékonyabbak lehetnek ebben, mint a nagyok. Az egyes tagok hozzájárulásának jelentősége a csoport céljaihoz a csoport növekedésével egyre csekélyebb és egyre kevésbé látható,

továbbá mivel a megszerzett közjavak élvezetéből nem zárhatóak ki, ezért bízhatnak abban, hogy majd a többi tag hozzájárulása biztosítja számukra ezeket, magyarul viselkedhetnek potyautasként. „Így tehát a nagyon kicsiny csoportok, amelyekben – pusztán azért, mert kevesen vannak – a csoport minden tagjára az össznyereség jelentős hányada jut, gyakran a csoporttagok önkéntes és önérdékből fakadó cselekvésére hagyatkozva is képesek ellátni magukat kollektív javakkal.” (Olson 1997: 40) Azokban a kisebb méretű csoportokban, melyekben a csoporttagok kollektív jószághoz fűződő érdeke különböző mértékű, a legvalószínűbb, hogy a kollektív jószágot sikerül biztosítani. Minél érdekeltőbb valaki a közjószág biztosításában, annál valószínűbb, hogy akár egyedül is hajlandó fedezni a költségeket. A nagy csoportok esetében a felismert közös érdeken túl a hatékony működés eléréséhez más külső ösztönzőkre, motivációkra, vagy kényszerekre (kötelező hozzájárulás) van szükség.

A közös(ségi) cselekvés motivációi

Ebből adódik a kérdés, hogy mi veheti rá vagy mi motiválhatja az embereket a közös cselekvésre. Jon Elster szerint kooperációnak azt nevezhetjük, ha a közösség néhány vagy összes tagja saját (rövid távú) önérdékét félretéve, illetve annak ellenére cselekszik a közösség érdekében. Arra, hogy hogyan vegyük rá embertársainkat önérdékük háttérbe szorítására, kétfajta megoldás létezik. A centralizált megoldás a külső kényszer vagy külső ösztönzés, a decentralizált mód pedig a hosszútávú önérdék, az altruizmus és a társadalmi normák valamilyen kombinációja. A kooperáció akkor jön létre, ha a különböző indítékok megfelelő módon kombinálódnak. A kooperációban résztvevők motivációi és normavezéreltsége különböző. „Vannak közöttük kantiánusok: azt akarják tenni, ami a legjobb lenne, ha mindenki azt tenné. Vannak utilitaristák: a közjót kívánják előmozdítani. Vannak, akiket a méltányosság motivál: nem akarnak potyautasként hasznot húzni mások kooperációjából, de kooperálni sem akarnak, ha csak kevesen teszik ezt. (...) A kantiánusok az utilitarista viselkedés kiváltójának vagy katalizátorának szerepét tölthetik be, míg az utilitaristák a kantiánusok multiplikátorát alkotnák. Az utilitaristák maguk is katalizátorra válhatnak azokra nézve, akiket a méltányosság normája motivál. Az utóbbiak közül mindegyiknek bizonyos számú együttműködő társ kell ahhoz, hogy kooperáljon. Van, aki a megszégyenüléstől félve csatlakozik, mások viszont csak akkor, ha már majdnem mindenki csatlakozott.” (Elster 1995: 137) A kantiánusok cselekvése független mások cselekvésétől, ők mindenképp azt teszik, amit helyesnek gondolnak. Elster szerint a közjó iránt érzékeny utilitaristák inkább hajlamosak az együttműködésre akkor, ha mások ezt (még) nem teszik. A méltányosságra törekvők éppen ellenkezőleg, őket az győzi meg, ha elég sokan kooperálnak, nekik sem illik kimaradni belőle.

Mind Olson, mind Elster elmélete azt támasztja alá, hogy lényegében törvényszerű, hogy az önszerveződő közösségeket elkötelezett emberek kisebb csapata „viszi a hátán” és ahhoz, hogy a szervezet létszámát, hatókörét növelni tudják centralizált vagy decentralizált, külső vagy belső motivációkra van szükség.

Az önkéntesség motivációival kapcsolatban számtalan elmélet született. Dorner László (2021) összegző tanulmányában ezeket négy nagy csoportba sorolja, megkülönböztetve három „kétirányú” és egy „multidimenzionális” megközelítés-csoportot. A kétirányú elméletek közé tartozik az altruisztikus – énorientált skálán való elhelyezés (Widjaja 2010¹ idézi Dorner 2021). Ebben a megközelítésben az altruisztikus motivációval megáldott egyén számára fontosabb mások segítése, mint a saját szükségletei, az énorientált motiváció viszont elsősorban a saját szükségletekre irányul, ami lehet társaság, karrier, megerősítés, jó érzések, amiket a tevékenység okoz. Az (inkább) énorientált önkéntesek a közösség szeme előtt végeznek több munkát, mert így könnyebben jutnak megerősítéshez és inkább az epizodikus önkéntesség jellemző rájuk. Az altruisták hosszabb, intenzívebb munkát fektetnek az önkéntességbe.

---

¹ Widjaja, E. (2010): Motivation behind volunteerism. CMC senior theses. Paper 4.

Az öndeterminációs elmélet (Deci-Ryan 2008² idézi Dorner 2021) szerint az emberek általánosságban törekednek az önfejlesztésre, személyiségük kiteljesedésére, skilljeik fejlesztésére, kihívásokat keresnek ezzel kapcsolatban. Az intrinzik motivációval rendelkezők számára maga a tevékenység fontos, az, amit a tevékenység által tanulhatnak és ezt külső motiváció nélkül is szívesen folytatják. Az extrinzik motiváció értelemszerűen éppen ellenkezőleg, a tevékenység haszna motiválja a cselekvésre, ami lehet külső megerősítés, anyagi haszon, szorosabb társas kapcsolatok vagy bármi egyéb. A belső motivációval együtt jár a tartósabb, intenzívebb tevékenység és a proszociális személyiség.

Pszichológiai Alapszükségletek Elmélete (Weinstein-Ryan 2010³ idézi Dorner 2021) abból indul ki, hogy a pszichológiai alapszükségletek – mint az autonómia, affiliáció (kapcsolódás), kompetencia – kielégítése az önkéntesség motivációja.

Más megközelítések megkülönböztetnek implicit és explicit proszociális motivációt (Aydinli et al. 2014⁴ idézi Dorner 2021). Az implicit motiváció lényegében tudattalan, kora gyermekkorban alakul ki, aki ilyen módon motivált, az intuitíve cselekszik, érzelmileg jutalmazónak érzi, ha segíthet másokon. Az explicit motívumok ezzel szemben később kerülnek elsajátításra, tudatosak és nyelviileg is kifejezhetőek.

Végül a Dorner által számbavett utolsó kétirányú megközelítéscsoport az önirányítottságot helyezi középpontba, és a szabályozás autonóm vagy kontrollált módját vizsgálja (Martos 2016⁵ idézi Dorner 2021). Eszerint kontrolláltan szabályozott viselkedés külső vagy belsővé tett motivációk hatására jön létre, autonóm cselekvés pedig akkor, ha úgy érezzük, hogy saját örömünknek és érdeklődésünknek megfelelően cselekszünk.

A fenti motivációk többdimenzionális modellekben is egyesíthetőek. Dorner szerint a multidimenzionális elméletek közül a legismertebb a funkcionális szemlélet (Finkelstein 2009⁶ idézi Dorner 2021), amely arra helyezi a hangsúlyt, hogy az emberek azért önkénteskednek, mert ezzel valamilyen szükségletüket/szükségeiket elégítik ki. Ennek a megközelítésnek az alapján készült el a legismertebb és nemzetközileg is legmegbízhatóbbnak bizonyult modell az önkéntesség motivációinak a mérésére, az önkéntes funkciók leltára (Volunteer Functions Inventory, VFI), melynek faktorait a következő táblázat mutatja:

A legjellemzőbb motivációnak az értékdimenzió bizonyult, az emberek leginkább azért végeznek önkéntes tevékenységet, hogy értékeket fejtszenek ki, segítsenek másokon. A második helyen a megértés áll, az aktív önkéntesek szeretnék többet megtudni a világról, ami körül veszi őket, fejlődni, fejleszteni magukat, új tapasztalatokra szert tenni.

A Volunteer Functions Inventory magyarországi adaptálását 235 szervezet bevonásával 2319 fős mintán végezték el és egy 15 faktoros modellt hoztak létre (Bartal–Kmetty 2011). A legerősebb faktornak itt is altruizmus bizonyult, második helyen azonban az elismertség áll, amely magában foglalja a szervezeti általi elismerést, a szervezeten belüli megbecsültséget, az egalitást a szervezetben és a társadalmi elismerést is. A harmadik helyen a társaságkeresés, az új kapcsolatok kiépítése iránti igény szerepel. A vizsgálat azt is felszínre hozta, hogy a nők és a magasabb iskolai végzettségűek

---

² Deci, E. L., – Ryan, R. M. (2008): Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 49(3) pp. 182–185.

³ Weinstein, N. – Ryan, R. M. (2010): When helping helps: Autonomous motivation for prosocial behavior and its influence on well-being for the helper and recipient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(2) pp. 222.

⁴ Aydinli, A. – Bender, M. – Chasiotis, A. – Cemalcilar, Z. – van de Vijver, F. J. (2014): When does self-reported prosocial motivation predict helping? The moderating role of implicit prosocial motivation. *Motivation and Emotion*, 38(5) pp. 645-658.

⁵ Martos Tamás (2016): Motiváció, értékek és társas kapcsolatok: az öndetermináció elméletének alapjai. In: Baritz, S.L. – Dabóczy G. (szerk.) *Emberközpontú gazdaság: A Keresztény Társadalmi Elvek a Gazdaságban (KETEG) képzés szakkönyve* Budapest: KETEG Oikonomia Kutató Intézet Alapítvány, pp. 242-255.

⁶ Finkelstein, M. A. (2009): Intrinsic vs. extrinsic motivational orientations and the volunteer process. *Personality and Individual Differences*, 46, 653-658. o.

általánosságban intenzívebben motiváltak, mint a férfiak és az alacsonyabb végzettségűek (Bartal-Kmetty 2011).

Az önkéntesség motivációi különböző életkori csoportokban eltérőek lehetnek, a nemzetközi és magyar kutatások rendkívül változatos képet mutatnak. Ezért ebből a továbbiakban csak néhány olyan összefüggést szeretnék kiemelni, melyek az én kutatásom szempontjából érdekesek lehetnek, ezek elsősorban az életkori vagy családi életszakaszhoz kötődő különbségek (Dorner 2021). A fiatalok körében nemzetközi tapasztalatok szerint egyre fontosabb motivációs tényező a szakmai önéletrajz fejlesztése a könnyebb munkaerőpiaci belépés céljából. Az idősebbek (60 év feletti) számára kiemelkedően fontos a társas kapcsolatok fenntartása, (újra)építése az önkéntességen keresztül. Az életkor mellett a családi életszakasz is fontos szerepet játszik az önkéntesség motivációinak megváltozásában. A szülővé válás korlátozza a szabadon felhasználható időt, megváltoztatja az életmódot és hatással van a motivációikra is. Ezért a gyerekes önkéntesek szelektálnak a társas interakciókban és jutalmazó élményeket keresnek. Mint később látni fogjuk, a József Attila lakótelep anyaszerkezetei ebben nagyon sikeresek, olyan környezetet és szervezeti kultúrát tartanak fenn, melyben az önkéntesek/kapcsolódók jól érzik magukat.

A kutatás módszertana

A kutatás két fázisban zajlott le. Először 2018 tavaszán az Új Nemzeti Kiválóság Program támogatásával kvalitatív interjú adatfelvételt végeztem a budapesti József Attila lakótelepen működő civil szervezetek és informális csoportok körében. Majd pedig 2022 őszén ezt a vizsgálatot részben eltérő mintán és eltérő tematikai hangsúlyokkal megismételtem. Mindkét adatfelvétel főbb témái a páros és generalizált reciprok kapcsolatok szimmetriáinak/aszimmetriáinak vizsgálata, a közösségi média szerepe a kapcsolatok típusainak kialakulásában, az önkéntesek motivációinak feltárása volt. Jelen tanulmány ez utóbbit tárgyalja.

A célcsoportot a József Attila lakótelepen működő civil szervezetek és autonóm csoportok vezetői, önkéntesei és a szervezetekhez lazábban kapcsolódók jelentették. Mind a helyszín, mind a vizsgált civil szervezetek kiválasztását elsősorban az indokolta, hogy a reciprok kapcsolatok létrejöttében a lokalitás fontos szerepet játszik. Nyilván léteznek a szívességeknek olyan típusai is (pl. információcsere), ahol a földrajzi távolság nem döntő fontosságú, de a legtöbb háztartásközi reciprok kapcsolat esetében nem racionális a kapcsolat fenntartása bizonyos távolságon túl. A formálisan – egyesületi vagy alapítványi formában – civil szervezetek bekerülése a mintába egyértelmű volt, de az informális csoportok esetében dönteni kellett arról, hogy milyen módon húzzam meg a határt. A mintába azok az informális csoportok kerültek be, melyeknek van saját neve és nyilvános tevékenysége.

A kutatás során grounded theory módszertanból vettem át egyes technikákat, főként az elméletvezérelt mintavételt, és az ehhez kapcsolódó irányelveket, például, hogy az interjúk elemzését folyamatosan végeztem a kutatás során, és az elemzés során tapasztaltakat beépítettem a további interjúk készítésénél.

Az elméletvezérelt mintavétel „azon az előfeltevésen alapul, hogy az adatgyűjtés és az elemzés „kéz a kézben” jár. Az adatgyűjtés soha nem előzi meg túlságosan az elemzést, mert ez alkotja a rákövetkező adatgyűjtés alapját: a következő interjúban vagy megfigyeléskor felteendő kérdések azon alapulnak, amit az előző elemzésben felfedeztünk.” (Corbin-Strauss 2015: 193) Az I. hullámban összesen 17 mélyinterjú készült 18 személlyel, a II. hullámban 20 interjút készítettem 21 válaszadóval⁷, ebből 14 interjú a korábbi interjúalanyokkal készült.

A kutatásban vizsgált szervezetek a következők voltak:

---

⁷ Mindkét hullámban egy-egy páros interjúra került sor. Két idősebb hölgy – mintegy megerősítő jelleggel – ragaszkodott a páros interjúhoz.

- Írisz Családi Kör – önkéntesek egy csoportja a lakótelepen, nem szerveződtek civil szervezetté, tevékenységük központjában a **család, anyaság, közösségépítés** áll.
- Anyahajó – Anyaközpont a lakótelepen élő – elsősorban kisgyermekes, kisgyermekkel otthon lévő – **anyák** számára.
- Vagány Nők – idősebb, baloldali kötődésű nők autonóm csoportja, saját klubtevékenységük mellett segítik a családi fókuszú civil szervezetek működését
- Ferencvárosi Közösségi Alapítvány – a teljes Ferencvároshoz kötődő szervezet, közösségi alapítványként céljuk az adományozás fejlesztése, adományok gyűjtése és ezek segítségével a helyi civil szervezetek, autonóm csoportok finanszírozása.
- TAVAM (Társaság a Várandósság és Anyaság Megszenteléséért) – országos hatókörű civil szervezet, önszerveződő női és anyakörök hálózata, elsősorban a szülés-születés témájára összpontosít. Jelenleg már kevésbé aktív a szervezet, de korábban komoly szerepet játszott a József Attila lakótelepen működő civil szervezetek és autonóm csoportok szerveződésében illetve működésének támogatásában.
- Telepesek – ügy mentén szerveződő lokálpatrióta csoport, elsődleges céluk a Kiserdő védelme, mely a Galvani-híd tervezett építésével veszélybe került.

Az interjú során nagyon részletesen és több megközelítésben jártam körbe a válaszadók generalizált reciprocitáson alapuló kapcsolatát a közösséggel, vagyis, hogy mit kapnak a szervezettől és mit adnak a szervezetnek.

Azzal kapcsolatban, hogy mit kapnak a szervezettől, egyrészt indirekt megközelítésben beszélünk arról, hogy hogyan vesznek részt a szervezet munkájában, milyen tevékenységeket végeznek (mit adnak a szervezetnek) illetve, hogy mi az amit élveznek, mi az, ami örömet okoz ezekben a tevékenységekben, együttléteketben (mit kapnak a szervezettől).

Az interjúk során projektív technikákat is használtam. A projektív technikák arra szolgálnak, hogy indirekt rákérdezéssel tárjanak fel nem tudatos, nem megfogalmazott attitűdöket, érzelmeket, motivációkat. A technikák használata során olyan felületet adunk a válaszadóknak melyre rávetíthetik saját személyiségüket, érzelmeiket. A direkt rákérdezéssel szemben jellemző, hogy a válaszok ilyenkor kevésbé normatívak, a vetítési felület megteremti azt a távolságot, amivel a válaszadó már biztonságosnak tekinti feltárulkozást, a nem tudatosított, nem racionális gondolati tartalmak felfedését. (Horváth–Mitev 2015: 279 skk)

A válaszadó affektív viszonyulását a szervezet felé kollázstechnikával vizsgáltam. A kollázsok készítéséhez hosszú évek óta gyűjtöm a képeket, úgyhogy többbezes képmennyiség áll rendelkezésre. A képek magyar és európai hetilapok, magazinok képanyagából származnak, a gyűjtemény nem válogatás, hanem éppen a válogatás hiánya jellemzi, körülbelül a világmindenséget tartalmazza képekben. A fényképek lehetnek cikkek illusztrációi vagy reklámok, hirdetések fotói. A képek mentesek a kontextustól, nincs rajtuk magyarázó felirat, értelmezés, márkajelzés, szlogen. A kutatási helyszínekre csak a képanyag egy része vihető el (mely teljesen véletlenszerűen kerül kiválasztásra), de ekkor is több száz képről beszélünk, melyeket minden sorrendiség nélkül kiteríték a válaszadó elé és arra kérem, hogy ne próbálja meg az összes képet átnézni, csak érzéseire hagyatkozva válasszon ki néhányat, melyek megmutatják, hogy milyen a civil szervezet világa.

Másrészt a montázsok kapcsán arról (is) kérdeztem a válaszadókat, hogy mit találnak vonzónak, értéknek ebben a szervezetben illetve milyen jelzőket, hangulatokat érzéseket kötnek hozzá. Ez utóbbi elsősorban az érzelmi kötődést térképezte fel.

Az interjú végén mindkét hullámban mondatkiegészítésre kértem fel az interjúalanyokat. A válaszadóknak az „Azért éri meg civil szervezet munkájában részt venni, mert ...” mondatot kellett

befejezniük. Ez az adott célcsoportban egy meglehetősen agresszív és provokatív kezdetű mondat. Azt sugallja, hogy a civil szervezetek önkénteseit nem pusztán az altruizmus vezérli, tevékenységükért valamilyen módon viszonzást várnak és kapnak. A mondatkiegészítés kevésbé rejtett kérdezőmód és ezen ponton (ha előbb nem) a válaszadók felismerik a kutatás célját (Malhotra 1999). A mondatkiegészítés ezért került az interjú végére.

Motivációk a generalizált reciprocitás kontextusában

Tanulmányomban mindezek együttesét tekintem motivációnak: ami örömet okoz a tevékenységben, amit vonzónak, értéknek tekintenek a szervezetben, ami miatt megéri részt venni a munkában, mindazt tehát, amit az önkéntesek kapnak a szervezettől.

Az elsődleges és korosztálytól teljesen független motiváció az **altruizmus**, ezekben a szervezetekben jól tehetek másokkal. Vagyis azzal a tevékenységgel, amit végzek, örömet okozok másoknak vagy olyan szervezeti működést tartok fenn, ahol mások (is) jól érzik magukat és ez engem is többé-jobbá tesz.

„Tudod volt egy évben egy olyan plakát, hogy jót tenni, jó. És ez annyira igaz, hogy önzetlenül jót tenni, az nekem is jó, elsősorban nekem jó, ha jót teszek. Mert az egy olyan lelki megnyugvást és feltöltődést ad, amit semmi nem pótol.” (önkéntes)

„48 évesen, ha most meghalnék, nem kéne azon gondolkodnom, hogy tettem-e azért valamit, hogy jobb legyen ez a világ, merthogy tudom, hogy tettem ... vannak dolgok, amiket én tettem, mondtam és azáltal egy-egy embernek az élete több lett” (vezető)

Az idősebb korosztály ezt mindig karitász-ként és tiszta altruizmus-ként éli és fogalmazza meg. A fiatalabbak közül viszont sokan megélik a **generalizált reciprocitás kölcsönösségét is**, és az adás-kapás körforgását írják körül.

„Mert meggy az adok-kapok, az ilyen jó értelemben.” (önkéntes)

„Jó adni másoknak. Tehát hogy nekem ez jó érzés, hogy képes vagyok arra, hogy adhatok másoknak és jó érzés annak a tudata, hogy számíthatok másokra, ha nekem bármiben szükségem van bármire.” (vezető)

„Mert valamilyen formában mindig visszajön az, amit adsz, valamilyen jó formában meg a gyümölcse beérik. Ha egy emberhez eljut az üzenete, már megérte civilszervezetnek lenni, elindít egy gondolatot valakiben, akár már az egy segítség, egy mondat, egy bármi. (...) Amit te adsz civil szervezetként, az neked visszajön visszajelzéseként akár, visszatöltődik, amit adsz, ilyen körforgásszerűen működik szerintem, én ezt érzem.” (vezető)

A civil szervezetek önkéntesei úgy érzik, hogy **valami nagy részei** lehetnek, változtathatnak a körülöttük lévő világon és a saját életük alakulásán. Autonóm módon cselekedhetnek és ezzel hatást gyakorolnak közvetlen környezetükre és ezen keresztül az univerzum állapotára. Érzékelik, hogy a tevékenységüknek van hatása, hogy a körülöttük lévő világ komfortosabbá, élhetőbbé válik.

„Valami nagyra a részei, amit én is egyébként megéltem, hogy valami saját magadnál nagyobbak a része lenni, az egy szuper jó érzés.” (programokon keresztül kapcsolódó)

„Nem egy ilyen tehetetlen áldozata vagyok valami nagyobbnak, hanem (...) a sorsom alakításába legalább egy picit bele tudok szólni, hogy valami kontroll van és nemcsak valami rám osztott rossz lap.” (programokon keresztül kapcsolódó)

„Mert hatni tudsz a világra és örömet kapsz vissza belőle, hogy tudtál hatni.” (önkéntes)

Mindkét érintett korosztályban fontos motiváció a **társas kapcsolatok**, a magány oldása. A fiatal/ fiatal középkorú anyák, akik kisgyerekekkel maradtak otthon könnyen elszigetelődnek a gyerekszoba-konyha-

játszóter háromszögben, az idősek pedig az életkor előrehaladtával gyakran a családon kívüli kapcsolatok, barátságok leépülését élik meg (Albert 2016). Mindkét csoport találhat a lokális civil szervezetekben új kapcsolatokat, új barátságokat, maguk a közös tevékenységek, programok pedig folyamatos részvételt jelentenek a közösségi interakcióban.

"Az önkénteskedés, egyrészt az emberekkel való érintkezés az ugye nálam nagyon kényes terület volt, abban fejlődnöm kellett, egyszerűen muszáj volt. Hogy egyáltalán kimenjek emberek közé a mosogató meg a gáztűzhely mellől, és hogy ne csak addig tartson az emberekkel való érintkezésem, hogy elmegyek a gyerekért az óvodába, hanem hogy kibújjak a csigaházamból." (önkéntes)

Az anyák igényei ezen a területen speciálisak, számukra olyan felnőtt társasági időre is szükség van, ahol a gyerekek is jelen vannak, de a program az anyákról szól, illetve olyan közös időtöltésre is, ahol gyerektelenül csak felnőtt környezetben élvezhetik kötetlenül egymás társaságát (pl. ruhacserebere), beszélhetik meg a problémáikat.

"Olyan alkalmakat teremtünk magunknak, amikor leereszthetünk, például ruhacsereberék, zseniálisak, akkor csak mi vagyunk anyák, mindenki hoz egy zsák, két zsák ruhát, ami neki már nem kell, saját garderoobe-jából, behányjuk a szoba közepére, van most már egy nagy tükrünk is, és próbálgatjuk egymás ruháit" (vezető)

A közösséghez tartozás előnye továbbá a páros reciprok kapcsolatok vagy egyszerűen csak felületesebb ismeretségek kialakulása, a gyenge kapcsolatok számának növekedése. Ez jobb beágyazottságot jelent az egész lakótelepi közösségben.

„Egy kapcsolatépítő dolog meg barátságépítő, különböző szintű mély barátságoktól kezdve a felületes ismeretségekig, de hogyha lemegyek az utcára és annyian rám köszönnek, iszonyúan jó érzés már csak az is, hogy nem úgy megyek az utcán, hogy, szóval mindig valaki rám köszön, és az iszonyúan jó.” (programokon keresztül kapcsolódó)

A civil szervezetekben egymásra találhatnak azok, akik valamilyen témában – az Anyahajónál például a kapcsolódó nevelés, a Telepeseknél a civil közéleti érdekképviselő mentén - közös értékrendet képviselnek, közös céljaik vannak és ennek érdekében cselekedni is óhajtanak.

„De közben persze ilyen informálisan is, hogy sok nővel vagy körülvéve, aki ugyanabban az élethelyzetben van és akkor meg úgy nagyjából, nem azt mondom, hogy mindenki egyforma módon gondolkodik, de van egy viszonylag hasonló szemlélet, ilyen nagyjából talán. Egy kicsit ilyen öko-bio nevelés, kicsit, talán inkább ez, mint nem, legalábbis a kemény magban. És akkor szerintem onnan még rengeteg infót lehet, ahogy úgy együtt vagyunk és beszélgetünk, de van kitől kérdezni” (programokon keresztül kapcsolódó)

Különösen az Anyahajóra jellemző, hogy olyan biztonságos közeget hoz létre, mely a közös értékeken, a közös szemléletmódon és az ítélezésmentes szervezeti kultúrán alapul. A közösségben megélt feltáró beszélgetések erős érzelmi kötődést eredményeznek mind a szervezet, mind az egyes tagok felé.

"Itt egy olyan biztonságos közeg jött létre, ahol a legnagyobb és legsúlyosabb tabu témák és szégyenek is elő tudtak bújni, és ez szerintem már önmagában egy csoda volt és az, hogy erre később barátságok születtek, meg maradtak fenn, az meg végképp. Biztos, hogy ez egy ilyen kölcsönhatásos dolog, hogy mondjam, kellett az a szociológiai közeg, amiben ez létrejön, de kellett az is, hogy ezek, nem oktatásnak mondanám, érzékenyítő, hogy azokat a programok, amik itt az évek alatt voltak, amiket az Anyahajó berkeiben szerveztünk, és aki, mindig itt vannak velünk, akik támogatják a munkánkat és segítik a jelenlétünkkel, szaktudásukkal a működésünket, ezek nem maradtak nyomtalanul." (vezető)

A montázkészítés során a civil szervezetekhez kapcsolódók különböző hangulatokkal, jelzőkkel, érzésekkel írták le a szervezetük világát. A középpontban a közösség, együttműködés és a család, családiasság otthonosság áll. Ebben nyilván szerepet játszik, hogy a vizsgált civil szervezetek, főárama az anyasághoz kötődik, de a családi működésmód nemcsak náluk jelenik meg. Egy jó nagycsaládhoz, közösséghez méltóan a hangulat nyugalmas, meghitt, békés, de egyúttal vidám, játékos, néha izgalmas, pörgős is. A szereplőket az egymásra figyelés, elfogadás, a kompromisszumra, konszenzusra törekvés jellemzi a szeretet és a bizalom légkörében. Ugyanakkor fellelhető a korszerűsésre, modernségekre törekvés, a lazaság, némiképp a menőség is. Mindez természetesen egy idealizált kép, ezek a szervezetek sem mentesek az akár drámai konfliktusoktól sem, de érdemes látunk ahhoz, hogy megértsük, hogy milyen érzésekkel vesznek részt az önkéntesek a szervezeti munkában, milyen emocionális értékeket hordoznak ezek a szervezetek.

Az önkénteskedésben való részvétel hozzátesz a személyiséghez, a résztvevők **fejlődnek a szociális interakciók** terén, találkozásaik és a közös munka során megismerik egymás szempontjait, nyitottabbá, empatikusabbá válnak. Emellett a programok és a hozzájuk kapcsolódó interakciók jellegétől függően **új készségeket, skilleket** sajátítanak el; ez bármi lehet, az angol nyelvtől a horgoláson át a jógaig.

"Mert több leszek tőle, mert valami olyat tesz hozzám, amiről lehet, hogy eddig nem is tudtam, hogy ott van bent." (önkéntes)

"Eszméletlenül sok nézőpontot meg lehet ismerni, rengeteget tanultam ezektől a nőktől, akikkel az évek alatt dolgoztam." (vezető)

"Sok új információhoz jutsz és nagyon sokszínű emberhez tudsz kapcsolódni, nekem ezért, rengeteget tanultam meg fejlődtem. Megismertem önmagam, mert tők jó tükröt tart mindenki." (vezető)

Az Anyahajó fő küldetése, hogy segítséget nyújtson a gyereknevelésben. A szervezethez csatlakozó anyák úgy érzik, hogy magukra hagyták őket ezen a területen. Nincsenek kötött hagyományai a gyerekek felnevelésének, nincs támogató, együtt élő nagycsalád, ahol a gyerekneveléshez kötődő feladatok megoszlanának a generációk között. Ezzel szemben az anyák különböző nevelési stílusok közül választhatnak, végtelen mennyiségű, eltérő tartalmú információ ömlik rájuk elsősorban az interneten keresztül, melyből maguknak kellene kiválasztaniuk a saját igényeiknek megfelelőt. Az Anyahajó iránya a kötődő nevelés, a becsatlakozó anyák rengeteget tanulhatnak a szervezetben – szakértőktől és egymástól – a hordozás, a szoptatás, a természetes(ebb) körülmények között megélhető szülés, a pelenkázás területén vagy bármely más praktikus kérdéskörben. Ezeket mindannyian nagyon hasznosnak találják, de a legfontosabb mégis az egyes nevelési-gondozási helyzetek megbeszélése, az ezzel kapcsolatos közös gondolkodás. A leginkább hálátelt hangvételben mindig arról beszéltek az anyák, hogy mennyire fontos volt számukra, hogy gondozással, neveléssel kapcsolatos problémáikat mások is megélik, hogy nem ők egyedül a „hülye anyák”, hogy a gyerekneveléssel kapcsolatos konfliktusokat, nehéz érzéseket meg lehet osztani egymással egy ítélkezéstől mentes közegben. Emellett nemcsak a szakemberektől, de egymástól is tanulnak olyan praktikákat, nevelési trükköket, melyek a konfliktusok elkerülésére szolgálnak.

„Annyira sok tudást kell alkalmazni egy kisgyerekekkel, miért ilyet szart, miért olyan kiütése van, melyik pelenkákra, miért az a sampon, hogyan tápláljak hozzá, iszonyatos, ami részben tők jó, mert fejlődni hasznos, de kezelhetetlen mennyiségű információval kell napra késznek lenni, hogy tudd, hogy mikor viszed orvoshoz, mikor nem kell orvoshoz vinni, sat, sat, egyszerűen ebben is, hogy nincs egyedül az ember, kapsz segítséget, meg az, hogy nem vagy egyedül egy élethelyzetben." (programokon keresztül kapcsolódó)

"Rengeteg olyan dolog volt, amit az Anyahajónak köszönhettem, az emberei kapcsolataimat itt a lakótelepen, az anyaság pozitív megélését, a szülés feldolgozásának fontosságát, a szülés feldolgozását is." (vezető)

Mind a gyerekekkel otthon lévő anyáknak, mind pedig a nyugdíjas korosztálynak az önkénteskedéshez kapcsolódó tevékenységek során és a kialakuló páros reciprok kapcsolatokban lehetőséget kínál arra is, hogy szakmájukat gyakorolják, legyen az varrás, korrektúra, angol nyelvoktatás vagy gyógypedagógia.

Fontos szempont emellett a **tevékenység öröme**. A civil szervezetben a résztvevők olyan tevékenységeket végezhetnek, amiket szeretnek csinálni, ami változatosságot jelent az életükben vagy belekóstolhatnak olyan új területekbe, aktivitásokba, melyeket korábban nem ismertek, nem csináltak. A civil szervezeten munkát megadja a tevékenység **szabadságát**, a szervezetek tagjai kreatívan találhatnak ki új tevékenységi formákat, kipróbálhatják magukat olyan tevékenységekben, melyek nem kapcsolódnak a képzettségükhöz vagy a korábbi munkájukhoz.

"Olyan tevékenységet végezhetesz, ami nem feltétlen van jelen az életedben (...) egy kis érdekesség, egy kis fűszer" (önkéntes)

"A szabad út abban az értelemben, hogy tényleg magunk hoztuk létre, minden, ami lett, azért olyan, mert mi ilyenné tettük és ugye nem állt mögöttünk senki. És szabad abban az értelemben is, hogy nekem fogalmam sincs, hogy lesz-e valaha olyan munkahelyem az éltemben, ahol ennyiféle dologban kipróbálhatom magam, tehát itt a rádiózástól az adománygyűjtésen keresztül a műsorvezetés, az összes ilyen marháskodásaimat is kipróbálhattam. Soha senki nem mondta az, hogy én ezt ne csináljam, és szerintem ez egy általános érzet itt belül, hogy aki akart, addig nyújtózott, ameddig csak bírta, mert szabad, meg abban az értelemben szabad, hogy eddig tudtuk tartani, hogy az államtól ne, a politikától ne, az önkormányzattól nem, tehát van ennek egy ilyen éthosza. Most szerintem, hát nem tudom, hogy az-e a jó szó, hogy innovatív, kicsit ilyen elcsépelet, de valami ilyesmi van még benne, hogy be tudunk hozni olyan dolgokat, amit vagy mi találtunk ki vagy úgy adaptáltuk." (vezető)

Nyilvánvalóan fontos örömforrás, szórakozás, tanulási lehetőség a részvétel akár passzív befogadóként is a szervezet által rendezett programokon. A gyerekes programok (pl. bábozás, mesekuckó, stb.) színvonalas elfoglaltságot kínálnak a kicsiknek, a felnőtt programok pedig az anyáknak.

Az erősebb kapcsolódás a szervezethez megadja a **valahová tartozás** érzését, azt, hogy egy közösség tagja vagyok, ahol számítanak rám és én is számíthatok rájuk. Mind a nyugdíjas korosztály, mind a gyerekekkel otthon lévő anyák esetében a munka, mint identitás éppen vagy már nem működik, a közösséghez tartozás ezt pótló identitáselem lehet.

„Identitástudat is egy anyukának, egy rokkantnyugdíjasnak, vagy egy olyan nyugdíjasnak, akinek már nincs más, tehát lehet identitásformáló is, ezt a kettőt tenném előre" (önkéntes)

"Van egy ilyen valahova tartozás érzése az embernek, ami, hogy mondjam, mégis meghagyja az embernek az egyéni szabadságát, nem olyan, hogy mindenki egyenruhát hord (...), nem ilyen szinten, hogy mindenben egyetértünk és az életünk minden területe fedi egymást, de van valami olyan közös, ami melldagasztó." (programokon keresztül kapcsolódó)

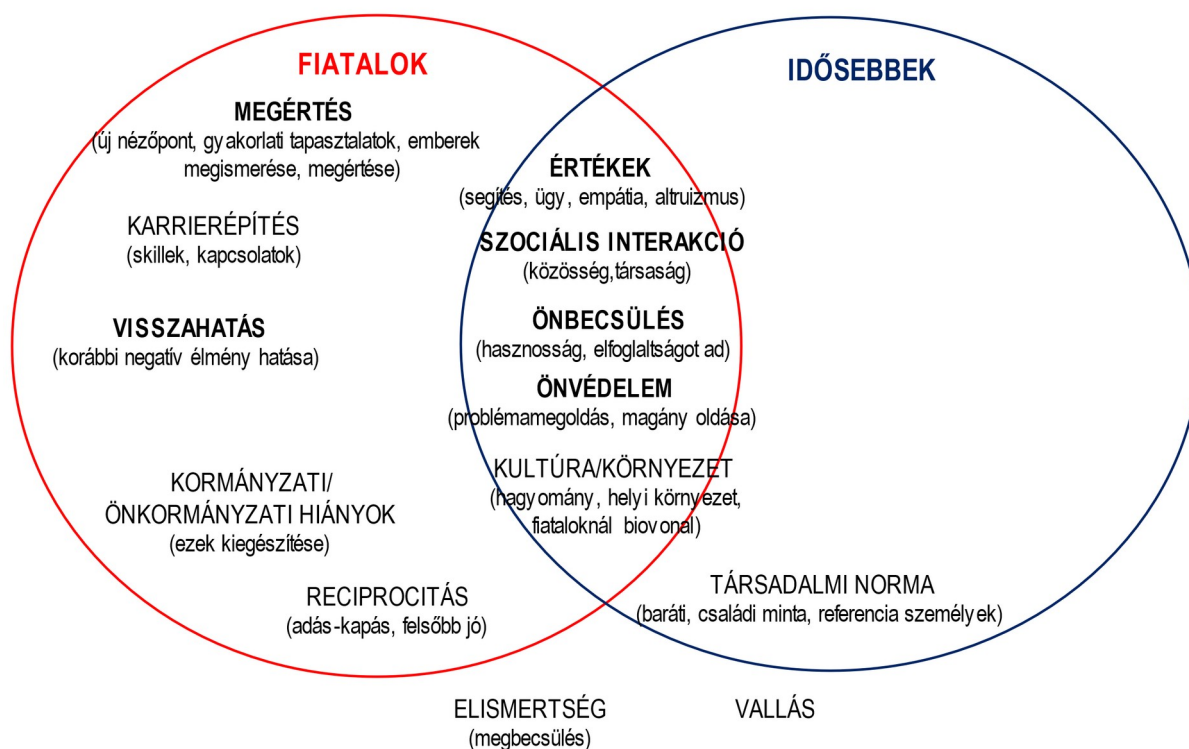
Az interjúk során a **megbecsültség, presztízs** kérdésköre nagyon ritkán jött fel. A vezetők és nagyon aktív önkéntesek érzékelik ezt a szervezeten belül, ahol munkájukat megbecsülik és a többiektől elismerést kapnak, de nagyon kevésbé jelenik meg a teljes lakótelepi közösség kontextusában. A vezetők és önkéntesek is inkább bizonytalanok abban, hogy a külső környezet hogyan ítéli meg a munkájukat. Egyrészt reménykednek abban, hogy mások is látják, hogy itt fontos segítő tevékenység folyik, másrészt arról számolnak be, hogy a lakótelepi közösség vagy nem észleli őket, sokan nem

tudnak a tevékenységükről vagy olyan különcöknek tartja őket, akik ráérnek civilkedéssel foglalkozni. Az anyahajósok beszámoltak arról is, hogy azok, akik nem kötődnek a szervezethez (játsszótéri ismeretségek) „elit anyukáknak” látják őket, és ezért nehezen tudnak kapcsolódni, belépni a szervezetbe. Ugyanakkor persze – különösen a szervezetek szélesebb körben ismert vezetői – beszámolnak személyes tevékenységük elismertségéről is.

Összefoglalás: A civil szervezetek tagjainak/önkénteseinek motivációi

Az eddigiekben olyan módon írtam le azt, hogy a szervezetek tagjai mit kapnak a szervezetektől, ahogy a kutatási eredményeim logikájából következett. A következő ábrán a magyar VFI faktorai mentén – két életkori csoportban – próbálom meg összefoglalni az eredményeimet. Mivel a kutatás módszertana és különösen maga kontextus (mit kap a szervezettől, mi a vonzó benne, miért éri meg) nagyon különböző volt, ezért az eredmények és a fogalmi csoportosítások is eltérőek lettek. További különbség, hogy a kvalitatív módszertannal készült felvétel eredményei alapján nem tudok egyértelmű és a magyar VFI-vel összehasonlítható rangsort felállítani. Akárcsak a Volunteer Functions Inventory magyarországi adaptálásának kutatási eredményeiben (Bartal-Kmetty 2011), a legfontosabb motivációnak az altruizmus bizonyult, örömet okozni másoknak, ami nekünk magunknak is öröm. Van aki ezt a generalizált reciprocitás körforgásában értelmezi („adok-kapok”), az idősebb korosztály viszont erős morális alapon tiszta karitásként. Szintén kiemelkedően fontos a szociális interakció. Az elismertség megbecsülés viszont, ami a VFI-ben harmadik a rangsorban a lakótelep önkéntesei, kapcsolódói esetében kevésbé jelentős motivációs tényező. A lakótelep teljes közösségét tekintve gyakorlatilag egyáltalán nem érzik ezt, saját köreiken belül jelen van az elfogadás, megértés, befogadás, együttműködés, de nagyon kevésbé került elő az elismerés. Ennek lehet az az oka, hogy a lakótelepi szervezetek kevésbé hierarchizáltak és nagyon demokratikusan működnek, és ezért az elismerés, elismertség, presztízs inkább olyannak hangzik, amivel az ember kilóg a sorból, mások fölé emelkedik.

JELLEMZŐ MOTIVÁCIÓK

A motivációs faktorok innen: Bartal Anna Mária - Kmetty Zoltán: A magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdzálásának eredményei alapján, in: Civil Szemle, 2011.4. 7-30.

A civil szervezetek önkéntesei úgy érzik, hogy „valami nagyobb” részei lehetnek, autonóm cselekvésükkel változtathatnak az őket körülvevő világon, nem elszenvedőként élik meg azt. A VFI-ben is harmadik helyen szereplő, életkortól független motiváció a társas kapcsolatok kiépítése, fenntartása, élvezete, a kisgyerekes anyák számára a felnőtt közösségi idő és a gyerekekkel társaságban töltött idő megléte hasonló értékrendű emberekkel, biztonságos és inspiráló közegben. A közeg maga emocionális értékeket hordoz, nagycsaláddhoz, közösséghez hasonlóan nyugalmas, meghitt, de egyben vidám, játékos, pezsdítő közeget jelent. A szereplőket az egymásra figyelés, az elfogadás, a konszenzusra törekvés és a bizalom jellemzi. Elsősorban a kisgyerekes anyák érzik úgy, hogy a civil szervezeti tevékenységben való részvétel fejlődést hoz számukra mind a szociális interakciók terén, mind pedig új készségek elsajátításában. A civil szervezeten belüli aktivitások során a résztvevők élvezik a tevékenységek örömeit és szabadságát. A szervezethez tartozás megadja számukra a valahová tartozás érzését, része az identitásuknak.

A József Attila lakótelepen működő civil szervezetek egyenként és összességükben (mivel a szervezetek között is vannak kapcsolatok és az önkéntesi/kapcsolódói kör is sokban átfedi egymást) hálózatot alkotnak, ahol hasonló értékrenddel bíró emberek aktív csoportja jön létre. Ismeretségben állnak egymással, rendszeresen interakcióba lépnek, páros reciprok kapcsolatok épülnek ki közöttük, emellett generalizált reciprocitáson alapuló kapcsolatban állnak magával a szervezettel és közösségi médián keresztül egymással is. Ahhoz, hogy a hálózat és ezen belül a generalizált reciprocitás működni tudjon, arra van szükség, hogy a szervezetek közös normákat hozzanak létre, befogadó, együttműködő, motiváló hangulati elemekkel rendelkező, a tagok munkáját elismerő szervezeti kultúra alakuljon ki. A szervezetek által kialakított normák és bizalom a társadalmi tőke része és elengedhetetlen feltétele a hálózati kapcsolatok működésének.

Bibliográfia

Albert Fruzsina: Az idősek kapcsolathálózati jellegzetességei. *Demográfia*, 59 (2-3) 2016, 173-200. <https://doi.org/10.21543/Dem.59.2-3.2>

Bartal Anna Mária–Kmetty Zoltán: A magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján, *Civil Szemle*, VIII. évf. 2011. 4. szám, 7-30. o

Blau, Peter M.: *Exchange and Power in Social Life*, John Wiley & Sons, Inc., New York – London – Sidney, 1964.

Bourdieu, Pierre: *A gyakorlat elméletének vázlata. Három kabil etnológiai tanulmány*, Napvilág, Budapest, 2009.

Bourdieu, Pierre: *A gyakorlati észjárás, A társadalmi cselekvés elméletéről*, Napvilág, 2002.

Corbin, Juliet – Strauss, Anselm: *A kvalitatív kutatás alapjai A Grounded Theory elemzési módszer technikája és eljárásai*, L'Harmattan, Budapest, 2015.

Dorner László: Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben, *Önkéntes Szemle* 1. évf. 2021., 1. szám, 39-55. o.

Elster, Jon: *A társadalom fogaskerekei*, Osiris, Budapest, 1995.

Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák Diagnózisok*, Magvető, Budapest, 1983.

Horváth Dóra – Mitev Ariel: *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*, Alinea Kiadó, Budapest, 2015.

Lévi-Strauss, Claude: *Die elementaren Strukturen der Verwandtschaft*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993.

Malhotra, Naresh K.: *Marketingkutatás*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001.

Mauss, Marcel: Tanulmány az ajándékról Az ajándékcseré formája és értelme az archaikus társadalmakban, in: Mauss, Marcel: Szociológia és antropológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2000., 195-343. o.

Olson, Mancur: A kollektív cselekvés logikája, Osiris, Budapest, 1997.

Polányi K.: A nagy átalakulás, Mészáros Gábor kiadása, 1997.

Sahlins, M. D.: Zur Soziologie, des primitiven Tauschs, In: Adloff, F., Mau, S. (szerk.): Vom Geben und Nehmen Zur Soziologie der Reziprozität, Frankfurt/New York, Campus Verlag, 2005., pp. 73-94.

Stegbauer, Christian: Reziprozität, Einführung in soziale Formen der Gegenseitigkeit, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 2002.

Tönnies, Ferdinand: Közösség és társadalom, Gondolat, Budapest, 2004.